

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет лісового господарства та екології
Кафедра екології

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ФОМЕНСЬКИЙ ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 502.4:351:349.6

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО
КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-
ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ**

101 «Екологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістра

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:
Валерко Руслана Анатоліївна
доцент, к.с.-г.н.

Житомир – 2022

АНОТАЦІЯ

Фоменський Ю. Ю. Особливості здійснення державного екологічного контролю у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 101 «Екологія». – Поліський національний університет, Житомир, 2022.

Кваліфікаційна робота присвячена особливостям здійснення державного контролю за охороною об'єктів природно-заповідного фонду. Зокрема, встановлено, що Державною екологічною інспекцією Поліського округу протягом 2019-2021 років було здійснено 56 перевірок об'єктів Житомирської області. Розмір збитків, заподіяних державі за виявлені порушення становив 117,894 тис. грн. Загалом було пред'явлено 4 претензії на загальну суму 50,251 тис. грн, з яких 46,2 % сплачено. Крім того, державний контроль за охороною природно-заповідного фонду здійснює служба державного охорони об'єкту ПЗФ. Робота такого відділу була проаналізована на прикладі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, який протягом 2021 року здійснив 1817 рейдів з метою виявлення порушень вимог природоохоронного законодавства у межах заповідника, із яких 22 проведено спільно із Державною екологічною інспекцією Столичного округу та 298 – із правоохоронними органами. У результаті таких перевірок було складено 20 протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за які нараховано штрафи на загальну суму 1,853 тис. грн.

Таким чином, державний контроль, що здійснюється у сфері охорони, відтворення та використання об'єктів природно-заповідного фонду, є досить важливим інструментом екологічної політики, оскільки він дає можливість виявляти порушення природоохоронного законодавства, нараховувати та стягувати збитки та притягувати винних до відповідальності.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, екологічний контроль, екологічна інспекція, збитки, штрафи, претензії.

SUMMARY

Fomensky Yu. Yu. Peculiarities of implementation of state environmental control in the sphere of use of objects of the nature reserve fund.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 101 "Ecology". – Polissya National University, Zhytomyr, 2022.

The qualification work is devoted to the peculiarities of state control over the protection of the objects of the nature reserve fund. In particular, it was established that the State Environmental Inspection of the Polissky District carried out 56 inspections of facilities in the Zhytomyr Region during 2019-2021. The amount of damages caused to the state for the detected violations amounted to UAH 117,894 thousand. In total, 4 claims were presented for the total amount of UAH 50,251,000, of which 46.2% were paid. In addition, state control over the protection of the nature reserve fund is carried out by the state protection service of the PZF object. The work of such a department was analyzed on the example of the Chernobyl Radiation-Ecological Biosphere Reserve, which during 2021 carried out 1,817 raids in order to detect violations of the requirements of environmental protection legislation within the reserve, of which 22 were conducted together with the State Environmental Inspection of the Capital District and 298 - with law enforcement agencies. As a result of such checks, 20 protocols on administrative offenses under Art. 91 of the Code of Ukraine on administrative offenses for which fines totaling UAH 1,853,000 were charged.

Thus, state control carried out in the field of protection, reproduction and use of objects of the nature reserve fund is a rather important tool of environmental policy, as it makes it possible to detect violations of environmental legislation, calculate and recover damages, and bring the culprits to justice.

Keywords: nature reserve fund, ecological control, ecological inspection, damages, fines, claims.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ПЗФ – природно-заповідний фонд;

ЧРЕБЗ – Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник;

ДЕІ – Державна екологічна інспекція.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	9
1.1. Основні порушення законодавства про природно-заповідний фонд	9
1.2. Проблеми природно-заповідного фонду України	10
1.3. Аналіз законодавчих баз провідних країн Європи щодо природоохоронних територій	11
1.4. Висновки до розділу	12
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА, МЕТОДИКА І УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	13
2.1. Програма досліджень	13
2.2. Методика проведення досліджень	14
2.3. Характеристика об'єкту досліджень	16
РОЗДІЛ 3. ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	18
3.1. Характеристика природно-заповідного фонду Житомирської області	18
3.2. Здійснення державного контролю на територіях природно-заповідного фонду Житомирської області	21
3.3. Діяльність відділу державної охорони природно-заповідного фонду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника	24
3.4. Висновки до розділу	29
ВИСНОВКИ	30
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	32
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність досліджень. Факторами кризового стану навколишнього середовища України є низький рівень екологічної політики, недосконала система та низька ефективність державного контролю (нагляду) за додержанням вимог природоохоронного законодавства, про що наголошено у концепції реформування системи нагляду (контролю) у сфері охорони довкілля [13], а також відсутність дієвого механізму моніторингу стану навколишнього середовища [7]. Загострення екологічних проблем на усіх рівнях є причиною пошуку нових підходів до сталого розвитку України та безпечної життєдіяльності. Забезпечення національних екологічних інтересів є пріоритетними завданнями багатьох відомств країни, які забезпечують екологічну безпеку, ефективність якої залежить, у першу чергу, від органів, що забезпечують державний екологічний нагляд і контроль [5].

Існування великої кількості проблем у сфері охорони довкілля та збалансованого природокористування, а також процес реформування системи державного нагляду у сфері природоохоронного законодавства, який має бути здійснено з урахуванням євроінтеграційних процесів нашої держави [5], зумовлюють необхідність комплексного дослідження організації та функціонування системи державного контролю у галузі охорони, використання та відтворення природних ресурсів [7].

Актуальність дослідження висвітлено у багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, які досліджували проблеми та особливості здійснення державного екологічного контролю у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу [7], водних біоресурсів [6], атмосферного повітря [33, 39], морського середовища [38], земельних [2], лісових ресурсів [28] тощо. Стосовно природно-заповідного фонду, то дослідження стосуються переважно історії формування та сучасного стану природно-заповідного фонду, зокрема й у Житомирській області [1],

основних проблем [17], фінансового забезпечення [10], просторового розміщення та методів управління [40], значення природно-заповідного фонду у галузі розвитку екологічного туризму [15] тощо. Наукові праці, які присвячені проблемам державного нагляду у сфері природно-заповідного фонду, на нашу думку, у літературі висвітлено не в повній мірі [35, 37], що й зумовило вибір нами саме такої теми дослідження.

Мета та завдання досліджень. Таким чином, метою нашого дослідження стала оцінка особливостей здійснення державного екологічного нагляду і контролю у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду Житомирської області.

Для досягнення поставленої мети необхідним було вирішення таких основних завдань:

- охарактеризувати природно-заповідний фонд Житомирської області;
- проаналізувати інформацію щодо державного контролю на територіях природно-заповідного фонду Житомирщини;
- оцінити діяльність служби державної охорони об'єктів ПЗФ Чорнобильського радіаційно-біосферного заповідника.

Об'єкт дослідження – особливості здійснення державного контролю (нагляду) у сфері охорони та раціонального використання об'єктів природно-заповідного фонду.

Предмет дослідження – об'єкти природно-заповідного фонду.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи були використані загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: аналітичний, порівняльно-розрахунковий, статистичний, графічний.

Наукова новизна одержаних результатів: вперше оцінено особливості державного контролю природно-заповідного фонду.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дослідження можуть бути використані при прийнятті управлінських рішень у сфері раціонального природокористування органами місцевого самоврядування, територіальними громадами, а також при формуванні звітів щодо природоохоронної діяльності.

Апробація досліджень. Результати досліджень були апробовані у фаховому науковому виданні категорії «Б» «Аграрні інновації» (Додаток А) і представлені на V-й студентській конференції «Магістерські читання-2022», 02 грудня 2022 р., Житомир (Додаток Б).

РОЗДІЛ 1

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1.1. Основні порушення законодавства про природно-заповідний фонд

Для забезпечення сприятливої екологічної ситуації, запобігання і стабілізації негативних природних та антропогенних процесів в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, комплекси, що мають велику екологічну цінність та унікальність, беруться під особливу охорону. Ці території та об'єкти складають єдину систему, до структури якої входять об'єкти ПЗФ, курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні, водозахисні, полезахисні об'єкти і території, а також різні види тварин і рослин [21].

Охорона, контроль та розвиток природно-заповідного фонду України (ПЗФ) є головними пріоритетами екологічної політики держави, через особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та інші цінності. Крім того, ПЗФ зберігає природну різноманітність ландшафтів, генофонд тваринного і рослинного світу, підтримує загальний екологічний баланс і забезпечує фоновий моніторинг довкілля [18].

Відповідно до ст. 65 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [25] Кабінетом Міністрів України 10 травня 2022 року введено Постанову «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» [24]. Постановою затверджено розміри такс за порушення законодавства про природно-заповідний фонд (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Основні порушення у межах ПЗФ (побудовано на основі даних [24])

Відповідно ст. 62 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» державний контроль у сфері ПЗФ здійснюється Міністерством захисту довкілля та службою державної охорони природно-заповідного фонду України та іншими уповноваженими законом державними органами. Порядок здійснення контролю визначається Кабінетом Міністрів України [25].

1.2. Проблеми природно-заповідного фонду України

Під впливом антропогенної діяльності наразі значно зростають загрози щодо існування екосистем, а також масового зникнення деяких видів рослин і тварин. Основним заходом збереження біорізноманіття залишається створення охоронних територій, які забезпечать необхідні умови для зменшення шкідливого впливу господарської діяльності на довкілля. Проте, сформована мережа природно-заповідних територій країни має багато суттєвих вад та стосовно загальної площі не відповідає міжнародним стандартам [4]. Зокрема, площа заповідних територій у Європі на одну людину становить близько 2220 м², а в Україні – 570 м² [3].

Крім того, розташування територій ПЗФ в Україні є досить не рівномірним: якщо у Карпатському регіоні показник заповідності є досить високим від 5,2 % у Львівській області до 14 % - у Івано-Франківській, то на території Вінницької області він становить лише 0,9 % [27]. Отже, проблема оптимізації природного середовища і зокрема земель природно-заповідного фонду є надзвичайно актуальна і потребує свого вирішення [17].

Також у межах природно-заповідного фонду існують такі проблеми: низький відсоток заповідників, високий індекс ізольованості, низький ступінь репрезентативності ландшафту, нерегульована та несанкціонована антропогенна діяльність [14].

Потребує удосконалення й правова охорона ПЗФ України, через підвищення ефективності за рахунок поліпшення системи управління, охорони та використання охоронних об'єктів [31]. Також доведено наявність істотних відмінностей у розподілі та забезпеченні фінансовими ресурсами об'єктів ПЗФ у розрізі адміністративних областей України, а широкий спектр можливих джерел фінансування не впливає на їх якісне функціонування [10].

Недостатня інформація про рекреаційні можливості національних парків, низька ефективність їх популяризації, слабка залучення місцевого

населення до участі у розвитку екологічного туризму та інші фактори гальмують розвиток туризму у національних парках [12].

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів площа природних та напівприродних територій в Україні зменшується в середньому на 20 тис. га на рік; у разі знищення всіх природних територій, потенційні втрати від не надання екосистемних послуг будуть становити орієнтовно 329,0 млрд. грн в рік; починаючи з 2010 року площа ПЗФ в Україні збільшилася на 21,9 %, а площа природоохоронних територій країн ЄС – на 42 %, а відсоток територій природно-заповідного фонду в Україні у 3 рази менший по відношенню до показників країн ЄС [16].

1.3. Аналіз законодавчих баз провідних країн Європи щодо природоохоронних територій

Як зазначалося раніше, площа заповідних територій України є приблизно у 2,5 раза менша від середньоєвропейської, зокрема, у Швейцарії площа заповідного фонду становить 18,5 %, Австрії – 25 %, Німеччини – 24 %, Польщі – 33 % [19]. Крім того, на початку XXI століття більш, ніж половина усіх природоохоронних територій світу та понад третини їх загальної площі знаходиться на території Європи [9].

Станом на тепер у Великій Британії функціонує 15 національних парків, площа яких займає 17 % від загальної території [19]. На території Франції до складу національних парків входять 166 національних та 138 регіональних заповідників, що займають 5,2 % території країни, а також 10 національних парків на території 8,8 % площі [36]. У Німеччині до складу охоронних територій входять: заповідники – 3,8 %, національні парки – 2,9 %, пам'ятки природи, біосферні резервати – 3,5 %, ландшафтні заказники – 28,4 %, біотопи, що охороняються законом [19]. Відповідно до Закону Польщі про охорону природи встановлено 9 форм охорони природи: національні парки, природні заповідники, ландшафтні парки, області

заповідних ландшафтів, зони Natura 2000, пам'ятки природи, геосайти, екологічні області, декоративні природні комплекси [34].

1.4. Висновки до розділу

Таким чином, підводячи підсумки аналітичного огляду літератури із досліджуваних питань, можна зробити такі висновки:

- збереження об'єктів природно-заповідного фонду є пріоритетним завданням державної екологічної політики держави, оскільки їх функціонування сприяє збереженню особливо цінних територій, екосистемних послуг та зниженню негативного антропогенного впливу на довкілля;
- серед основних проблем ПЗФ виділяють: низькій відсоток природно-заповідних територій, неоднорідність розташування об'єктів ПЗФ у межах України, недосконала нормативно-правова база, недостатнє фінансування тощо;
- площа природно-заповідного фонду України є приблизно у 2,5 рази меншою ніж у європейських країнах.

РОЗДІЛ 2

ПРОГРАМА, МЕТОДИКА ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Програма проведення досліджень

Кваліфікаційна робота підготовлена на кафедрі екології Поліського національного університету та на базі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Програма проведення досліджень містила такі основні завдання:

- вибір теми дослідження та встановлення її актуальності;
- визначення мети, основних завдань, об'єкту, предмету дослідження та його новизни;
- проведення аналітичного огляду літератури та інформаційних матеріалів з досліджуваного питання;
- визначення методичної бази;
- характеристика об'єкту дослідження;
- аналіз структури природно-заповідного фонду Житомирської області;
- особливості здійснення державного нагляду і контролю у сфері охорони, відтворення та використання об'єктів ПЗФ у межах Житомирської області;
- аналіз результатів діяльності державної служби охорони об'єктів природно-заповідного фонду Чорнобильського радіаційно-біосферного заповідника;
- формування висновків, здійснених під час проведення дослідження;
- розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення контролю та нагляду у сфері природно-заповідного фонду.

2.2. Методика проведення досліджень

Для проведення досліджень були використані інформаційні матеріали Державної екологічної інспекції Поліського округу щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду Житомирської області протягом 2019-2021 років, звіт про діяльність державної служби охорони об'єктів природно-заповідного фонду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

Крім того, при написанні роботи були використані матеріали таких офіційних інтернет-ресурсів:

- Верховної Ради України;
- Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів;
- Державної екологічної інспекції України;
- Державної екологічної інспекції Поліського округу.

Графічні зображення результатів дослідження були створені за допомогою програмного забезпечення ArcGIS Pro.

2.3. Характеристика об'єкту досліджень

Природно-заповідний фонд – це природні комплекси та об'єкти, які підлягають особливій охороні та підтримують загальний екологічний баланс і забезпечують фоновий моніторинг довкілля. Діяльність у галузі охорони і використання об'єктів ПЗФ регулюються Законами України «Про охорону НПС», «Про природно-заповідний фонд». Державний контроль за додержанням режиму ПЗФ здійснює Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів та служба державної охорони природно-заповідного фонду України [25].

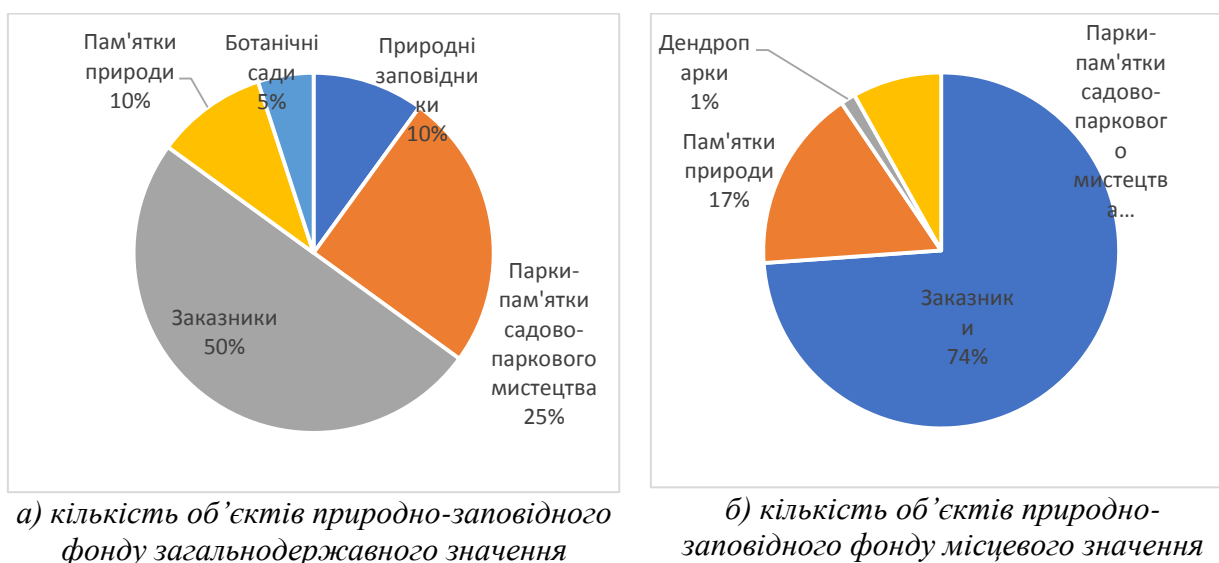

РОЗДІЛ 3

ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

3.1. Характеристика природно-заповідного фонду Житомирської області

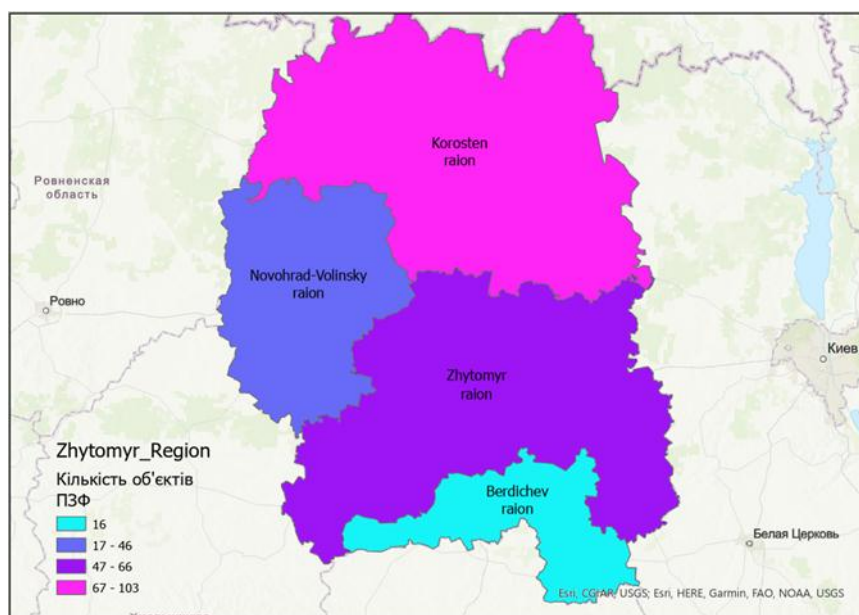
Природно-заповідний фонд Житомирської області займає 138213,1724 тис. га, що становить 4,6 % від загальної площі регіону. До складу природно-заповідного фонду Житомирщини входить 242 об'єкти, 20 із яких відносяться до об'єктів загальнодержавного значення, а 222 – місцевого значення. Серед усієї кількості об'єктів ПЗФ найбільшу частину займають заказники, кількість яких становить 50 % серед об'єктів загальнодержавного значення та 74 % у структурі об'єктів місцевого значення (рис. 3.1) [5].

Рис. 3.1. Структура природно-заповідного фонду Житомирської області станом на 01.01.2021 р. [5]

Стосовно територіального розподілу, то найбільша кількість об'єктів природно-заповідного фонду знаходиться на території Коростенського

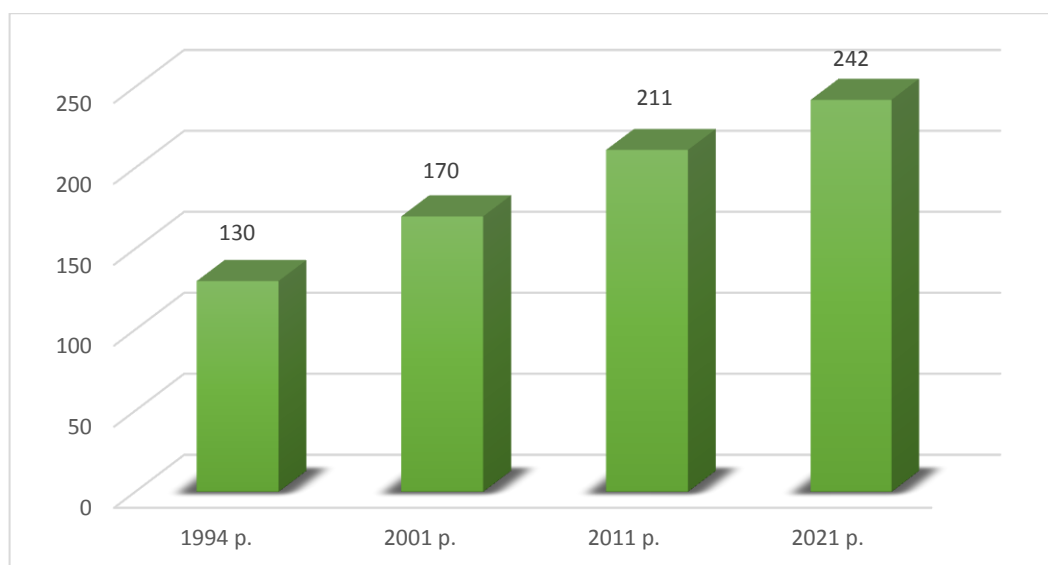
району, а саме 103 об'єкти, а найменша їх кількість на рівні 16 об'єктів у Бердичівському районі (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Кількість об'єктів природно-заповідного фонду у розрізі районів Житомирської області, шт [5]

На території Житомирської області функціонують два природних заповідники державного значення: це Поліський природний заповідник, який знаходиться у межах Овруцької та Олевської територіальних громад і займає площу 20104 га та природний заповідник «Древлянський», що знаходиться на території Народицької громади і займає площу 30872,84 га.

Загалом, можна стверджувати, що на території Житомирської області спостерігається позитивна динаміка щодо збільшення кількості об'єктів ПЗФ (рис. 3.3).

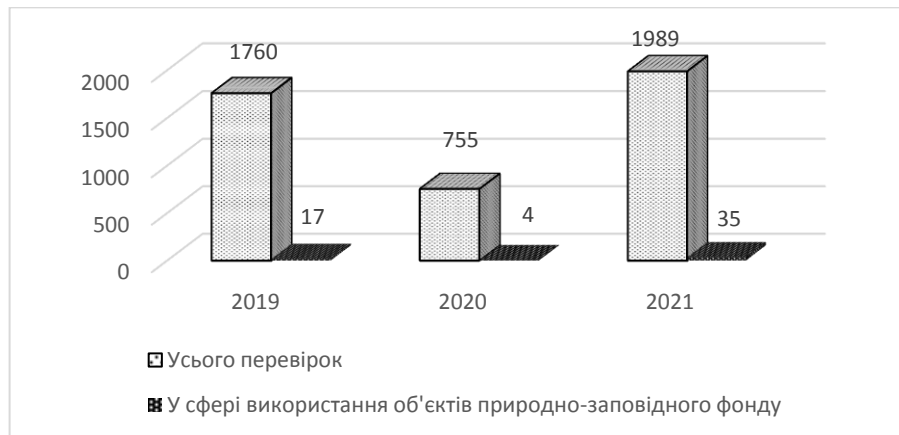

Рис. 3.3. Кількість об'єктів ПЗФ на території Житомирської області, 1994-2021 рр., шт

3.2. Здійснення державного контролю на територіях природно-заповідного фонду Житомирської області

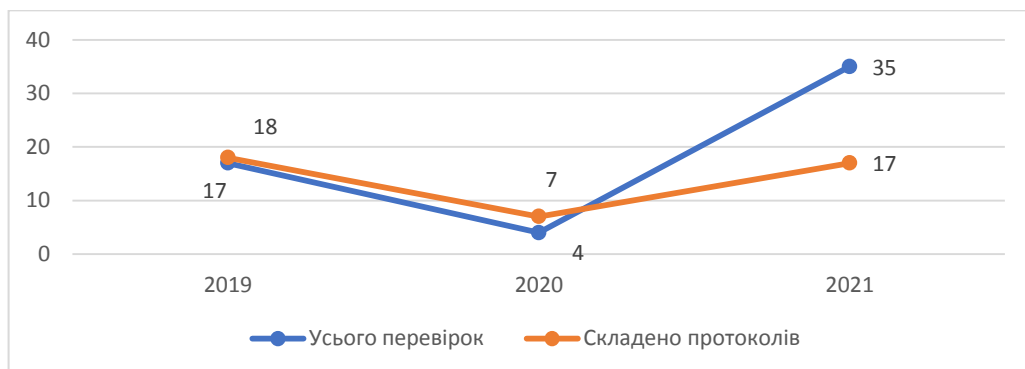
Згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд» та Положенням «Про державну екологічну інспекцію України» здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства у частині охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду покладається на Державну екологічну інспекцію. Головним повноваженням екоінспекції у цій сфері є контроль додержання режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановлення наявності лімітів і дозволів на спеціальне використання природних ресурсів, дотримання їх обсягів та відтворення природних ресурсів у межах ПЗФ [23]. Періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) на підставі критеріїв ризику у сфері охорони довкілля, встановлюється відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України [22]. Реалізацію повноважень Держекоінспекції у межах Житомирської області забезпечує Державна екологічна інспекція Поліського округу.

Протягом 2019-2021 років управлінням державного екологічного нагляду (контролю) у Житомирській області було здійснено 4504 ресурсних перевірок, 1,2 % серед яких становлять заходи контролю у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду (рис. 3.4).

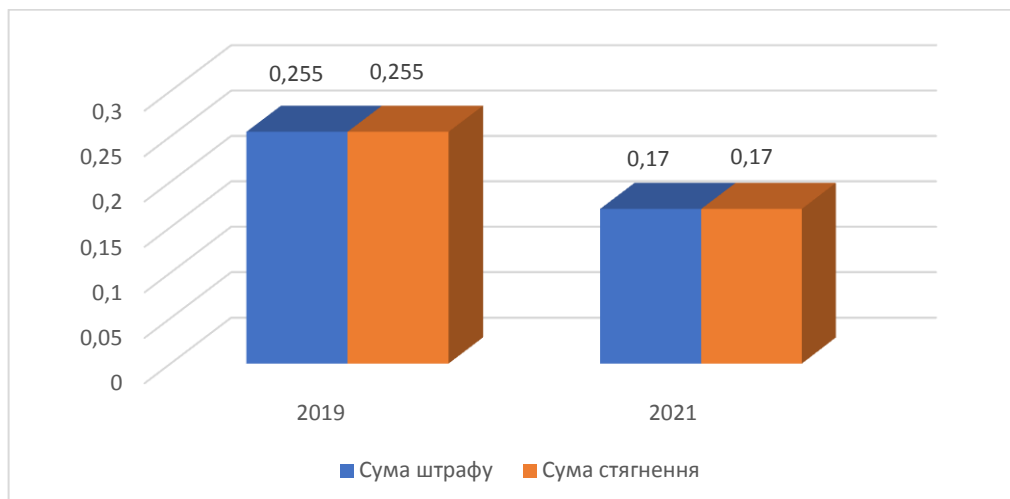
Рис. 3.4. Кількість перевірок об'єктів ПЗФ у Житомирській області протягом 2019-2021 років, шт [5]

Державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища Поліського округу було складено 42 протоколи про адміністративне правопорушення (рис. 3.5), із яких 17 у 2019 році було направлено для розгляду у судові органи.

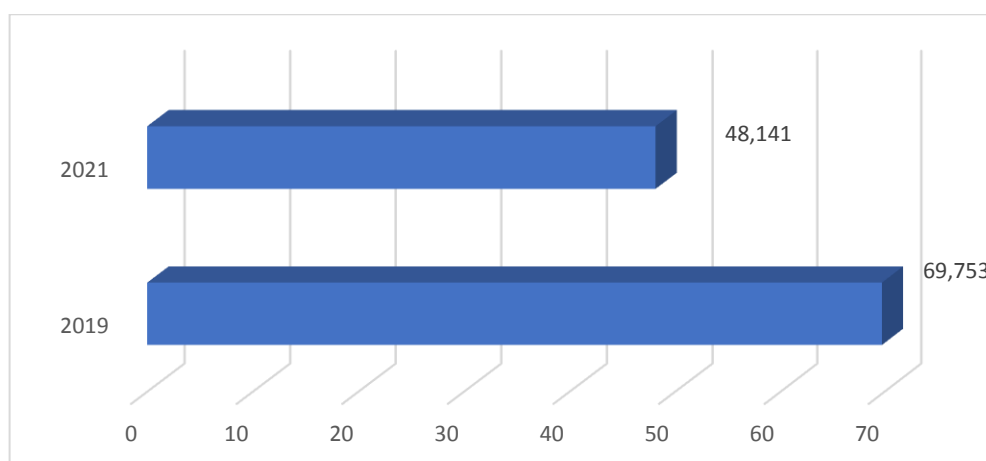
Рис. 3.5. Кількість складених протоколів про адміністративні правопорушення протягом 2019-2021 років, шт [5]

Загальна сума накладених штрафів за 2019 та 2021 роки становила 0,425 тис. грн, яка була стягнута у повному обсязі (рис. 3.6).

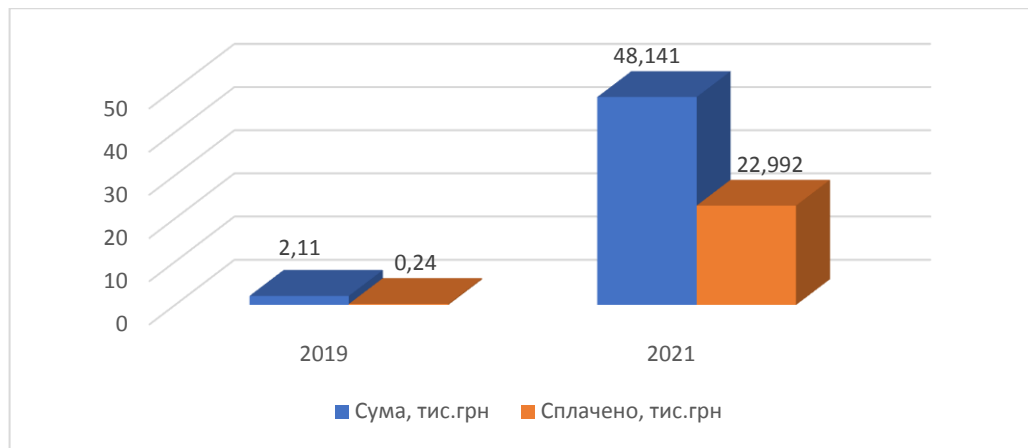
Рис. 3.6. Суми нарахованих та стягнутих штрафів за порушення законодавства про природно-заповідний фонд, тис. грн. [5]

Загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства про природно-заповідний фонд 2019 та 2021 роках становила 117,894 тис. грн (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Розмір збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства, тис. грн. [5]

Для відшкодування збитків протягом 2019 та 2021 року пред'явлено 4 претензії на загальну суму 50,251 тис. грн, з яких сплачено 46,2 % (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Суми пред'явлених та сплачених претензій, тис. грн. [5]

Головними порушеннями у межах природно-заповідного фонду є пошкодження дерев до ступеня припинення та неприпинення росту.

Зокрема, у 2019 році у межах парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення ім. Міклухо-Маклая, що знаходиться на території Малинської громади сучасного Коростенського району, виявлено незаконну порубку дерев без дозвільних документів. Розмір збитків за вказані порушення становили 69,753 тис. грн, а матеріали передані до правоохоронних органів.

У 2021 році на території парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Юліно», що знаходиться на території Овруцької громади Коростенського району, у результаті позапланової перевірки виявлено незаконну порубку дерев, що потягло за собою пред'явлення винуватцям претензії на суму 35,149 тис. грн.

На території Поліського природного заповідника, який відноситься до об'єктів загальнодержавного значення і знаходиться на території Овруцької громади Коростенського району, було виявлено незаконну порубку та пошкодження дерев, за що була пред'явлена претензія на суму 12,992 тис. грн.

3.3. Діяльність відділу державної охорони природно-заповідного фонду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника

Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник (ЧРЕБЗ) був утворений 26 квітня 2016 року відповідно Указу Президента України та належить до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження. Створений у межах зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, територіально знаходиться у Вишгородському районі Київської області (рис. 3.9) і є найбільшим за територією в Україні. Основними напрямками діяльності заповідника визначено: природоохоронний, науково- та інформаційно-дослідницький напрями [30].

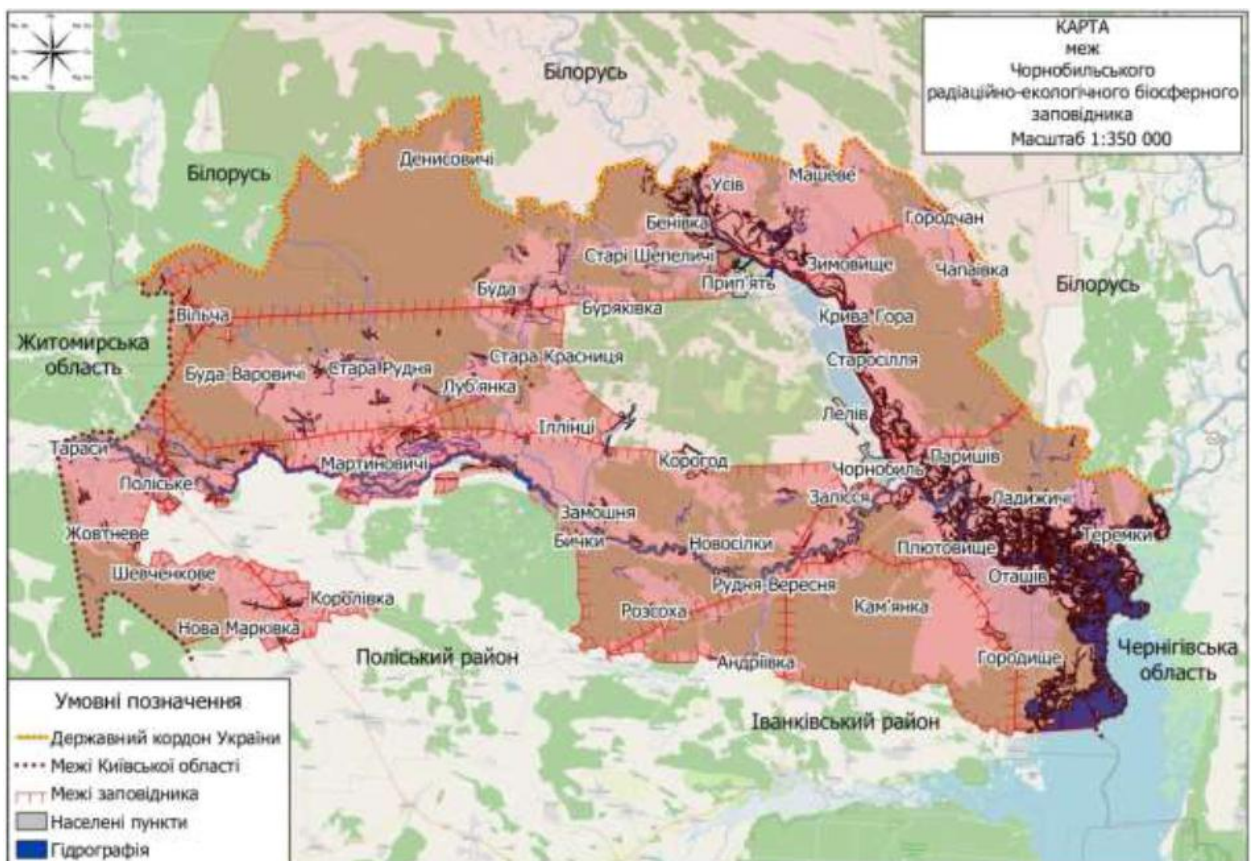

Рис. 3.9. Межі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника

У структурі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника функціонує відділ державної охорони природно-заповідного фонду, до складу якого входять сектор з охорони природних екосистем та сектор з охорони тваринного світу. Основними завданнями відділу є забезпечення додержання режиму охорони територій та об'єктів Заповідника, а також попередження та припинення порушень природоохоронного законодавства. Серед функцій відділу виділяють забезпечення порядку використання природних ресурсів, що забезпечує контроль природоохоронного законодавства. У межах завдань та функцій відділ має право:

- доставляти порушників природоохоронного законодавства у територіальні органи внутрішніх справ чи виконавчого комітету селищної, сільської ради з метою з'ясування особи;
- складати протоколи про правопорушення в галузі охорони довкілля та надсилати їх відповідним органам для притягнення до відповідальності винних осіб;
- вилучати у порушників зняття незаконного використання та добування природних ресурсів, транспортні засоби, незаконно добуту продукцію, відповідні документи тощо.

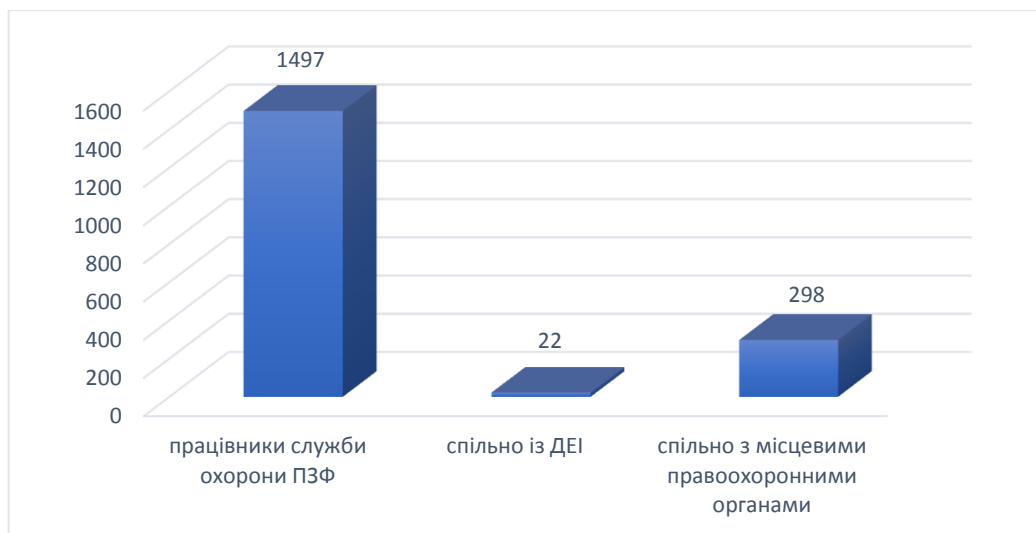
Відділ охорони природи природно-заповідного фонду співпрацює із Державною екологічною інспекцією Столичного округу у сфері виявлення та попередження фактів незаконного вилучення, придбання чи збуту об'єктів тваринного світу, водних біоресурсів та інших порушень у сфері охорони довкілля на території заповідника. Працівники відділу та екологічної інспекції здійснюють спільні заходи (рис. 3.10).

Спільні заходи	здійснення спільних рейдових заходів з метою виявлення фактів незаконного добування об'єктів рослинного, тваринного світу та водних біоресурсів на території ЧРЕБЗ
	з метою запобігання незаконному збору червонокнижних ранньоквітучих рослин на території ЧРЕБЗ здійснення спільних рейдових заходів в рамках проведення операції «Першоцвіт»
	посилення заходів з відпрацювання акваторії річок Дніпро, Прип'ять, Уж в межах території ЧРЕБЗ з метою недопущення фактів незаконного вилову водних живих ресурсів в нерестовий період
	посилення заходів з контролю за дотримання режиму територій ПЗФ в лісових угіддях під час масового розмноження диких тварин
	з метою недопущення фактів полювання на пернату дичину на території ЧРЕБЗ посилення заходів контролю за дотриманням режиму територій ПЗФ на територіях, прилеглих до мисливських господарств
	з метою недопущення фактів полювання на хутрового звіра та парнокопитних на території ЧРЕБЗ посилення заходів контролю за дотриманням режиму територій ПЗФ на територіях, прилеглих до мисливських господарств
	посилення заходів контролю за дотриманням режиму ПЗФ на території ЧРЕБЗ під час проведення операції «Новорічна ялинка»

Рис. 3.10. Спільні заходи відділу охорони природи та Держекоінспекції Столичного округу

Протягом 2021 року службою державної охорони природно-заповідного фонду було здійснено 1817 рейдів з метою виявлення порушень вимог природоохоронного законодавства у межах заповідника (рис. 3.11). У результаті таких перевірок було складено 20 протоколів про адміністративні правопорушення.

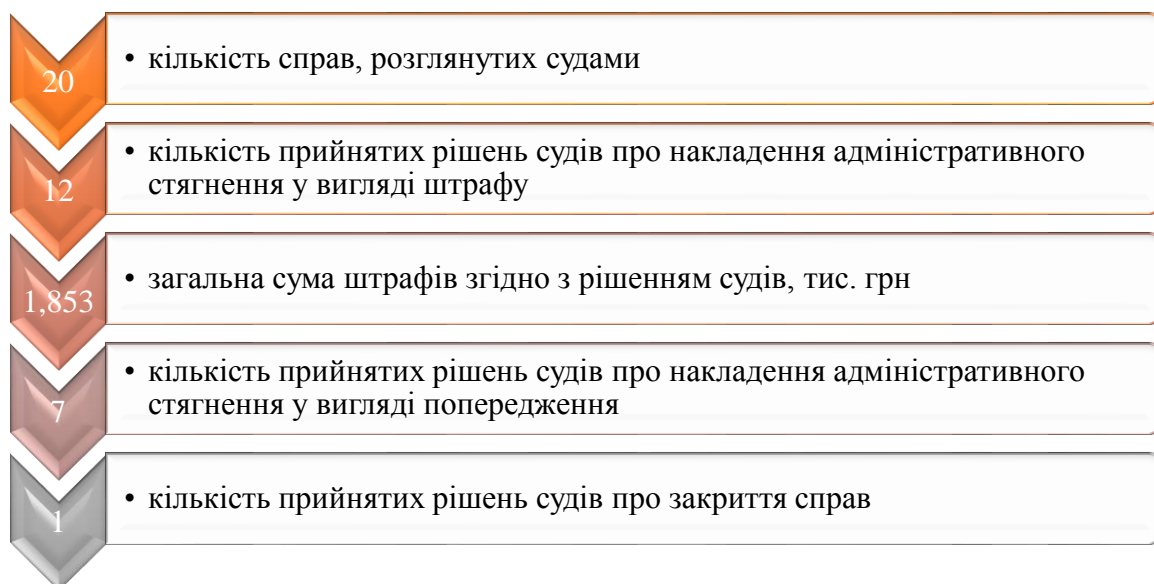

Рис. 3.11. Кількість рейдів, проведених службою державної охорони ЧРЕБЗ

Протоколи про адміністративні правопорушення складено за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ, відповідальність за які визначено ст. 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що «тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від 9 до 24 НМД громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добутих природних ресурсів чи без такої і на посадових осіб - від 15 до 30 НМД громадян з конфіскацією знарядь і засобів вчинення правопорушення та незаконно добутих природних ресурсів» [11].

Згідно із рішенням судів за виявлені порушення було нараховано штрафи на загальну суму 1,853 тис. грн (рис. 3.12).

Крім того, службою державної охорони проводяться профілактично-роз'яснювальна та попереджувальна робота щодо дотримання природоохоронних режимів територій, шляхом виступів у засобах масової інформації, розповсюдження листівок, буклетів та проведення зустрічей.

Рис. 3.12. Притягнення осіб до адміністративної відповідальності

Отже, державний контроль (нагляд) у сфері охорони, використання та відтворення об'єктів природно-заповідного фонду здійснює Державна екологічна інспекція та служба державної охорони, що функціонує у складі об'єкту ПЗФ.

3.4. Висновки до розділу

Таким чином, встановлено, що протягом 2019-2021 років на території Житомирської області Державною екологічною інспекцією Поліського округу було здійснено 56 перевірок об'єктів природно-заповідного фонду, основними порушеннями при яких було виявлено пошкодження дерев до ступеня припинення і неприпинення росту. Службою державної охорони Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника спільно із працівниками Державної екологічної інспекції Столичного округу було проведено 22 рейди протягом 2021 року.

ВИСНОВКИ

Отже, у результаті здійснення оцінювання проведення державного контролю у сфері охорони об'єктів природно-заповідного фонду, нами були зроблені такі висновки:

- природно-заповідний фонд Житомирщини займає 4,6 % від загальної площі регіону, до складу якого станом на 2021 рік входить 242 об'єкти, найбільша кількість яких знаходиться на території Коростенського району;

- протягом 2019-2021 років управлінням державного екологічного нагляду (контролю) ДЕІ Поліського округу у Житомирській області було здійснено 56 перевірок об'єктів природно-заповідного фонду, що становить 1,2 % серед усієї кількості перевірок; у результаті проведених заходів було складено 42 протоколи про адміністративне правопорушення, загальна сума накладених штрафів становила 0,425 тис. грн, а загальна сума розрахованих збитків, заподіяних державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства про природно-заповідний фонд становила 117,894 тис. грн; головними порушеннями у межах ПЗФ є пошкодження дерев до ступеня припинення та неприпинення росту;

- протягом 2021 року службою державної охорони природно-заповідного фонду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника було здійснено 1817 рейдів з метою виявлення порушень вимог природоохоронного законодавства у межах заповідника, у результаті яких було складено 20 протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за які було нараховано штрафи на загальну суму 1,853 тис. грн.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Враховуючи усе вище наведене, вважаємо за необхідне наведення таких рекомендацій:

- під час здійснення контролю на території природно-заповідного фонду використовувати такий дієвий інструмент як громадський екологічний контроль;
- наукові дослідження, спостереження за станом довкілля об'єктів ПЗФ повинні здійснюватися з урахуванням вимог міжнародних програм і директив;
- посилення еколого-просвітницької роботи із населенням з метою підвищення його екологічної свідомості щодо охорони та поводження на особливо цінних природних територіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Т. В. Природно-заповідний фонд Житомирської області: історія формування, сучасний стан. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/31000/1-2020-159-161.pdf>.
2. Антонова С. Є., Журик М. Є. Державний контроль за використанням і охороною земель: регіональний аспект. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.32.
3. Беспалько Р. І., Ярова Ю. О. Стан природно-заповідного фонду в Карпатському регіоні. Вісник НУВГП. Сер. «Технічні науки». 2016. Вип. 3(75). С. 188-194.
4. Будзяк О. С. Збереження природних екосистем як чинник еколого безпечного використання земель. *Формування ринкової економіки*. 2010. № 23. С. 242-250.
5. Валерко Р. А., Герасимчук Л. О., Фоменський Ю. Ю., Піциль А. О. Особливості здійснення державного нагляду у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду на території Житомирської області. *Аграрні інновації*. 2022. № 3. С. 180-185. DOI <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2022.14.2>.
6. Герасимчук Л. О., Валерко Р. А., Гребенчук Л. І. Державний контроль за випадками масового замору риби на водоймах Житомирської області. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2018. № 2. С. 6–16.
7. Городецька І. А. Державний контроль у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу в Україні: сучасний стан і напрями реформування. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 74-80.
8. Грищенко Ю. М. Природно-заповідні території та об'єкти лісового фонду (організація, охорона, управління): навчальний посібник. Рівне: Волинські обереги, 2007. 144 с.

9. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними / Б.Г. Проць, І.Б. Іваненко, Т.С. Ямелинець, Е. Станчу – Львів: Гриф Фонд, 2010. 92 с.
10. Касперевич Л. В. Фінансове забезпечення природно-заповідних фондів України. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. Т. 2. № 1(54). С. 268-276.
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n620>.
12. Коніщева Н. Й., Ткачова С. С. Шляхи сталого розвитку туризму на територіях національних природних парків. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*. 2020. №2. 23-34. DOI: 10.24025/2708-4949.2.2020.213035.
13. Концептуальні засади розвитку заповідної справи в Україні. К.: Державна служба заповідної справи Мінекоресурсів України, Київський еколого-культурний центр, 2004. 16 с.
14. Майорова О. Ю., Юркевич Н. М., Прокоп'як М. З. Природно-заповідний фонд Тернопільської області: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Сер. Біологія*. 2020. № 1-2 (79). С. 73-76. doi: 10.25128/2078-2357.20.1-2.10.
15. Мельник А. В., Чир Н. В. Сучасні аспекти дослідження природно-заповідного фонду Закарпатської області як ядра для розвитку екологічного туризму. *Український географічний журнал*. 2019. № 3(107). С. 43-52. <https://doi.org/10.15407/ugz2019.03.043>.
16. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів. URL: <https://mepr.gov.ua>.
17. Нагірняк Т. Б., Калин Б. М. Дослідження основних проблем природно-заповідного фонду Львівської області та шляхи їх розв'язання. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С. З. Гжицького*. 2017. т. 19. № 79. С. 105-110.

18. Національна доповідь України «Про стан навколишнього природного середовища у 2020 році». URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/Zvit/2022.pdf>

19. Оцінка відповідності структури природоохоронних територій Європейських країн критеріям МСОП / В. В. Дядченко, Г. В. Каракуркчі, С. Ю. Петрухін [та ін.]. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Сер. «Екологія»*. 2016. Вип. 15. С. 21-28.

20. Попович С.Ю. Природно-заповідний фонд України: аналіз та заходи реорганізації, збереження і невиснажливе використання біорізноманіття України: стан та перспективи. – К.: Хімджест, 2003. – С. 73-92.

21. Праць Б. Г., Іваненко І. Б., Ямелинець Т. С., Станчу Е. Експрес-оцінка стану територій природно-заповідного фонду України та визначення пріоритетів щодо управління ними. Львів: Гриф Фонд, 2010. 92 с.

22. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією: Постанова Кабінету Міністрів України; Критерії, Перелік від 06.03.2019 № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2019-п>.

23. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 19.04.2017 № 275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-п>.

24. Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-2022-%D0%BF#Text>.

25. Про природно-заповідний фонд України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.
26. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 р. № 616-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80#Text>.
27. Сех І. Рекомендації Комітетських слухань на тему «Природно-заповідний фонд: проблеми та шляхи їх вирішення»: схвалено Рішенням Комітету № 22/1 від 10.04.2014 р. URL: http://komekolog.rada.gov.ua/komekolog/control/uk/publish/article?art_id=52940&cat_id=48830.
28. Соцький А. Повноваження та компетенція центральних органів виконавчої влади в лісовій сфері. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 48. С. 115-119. doi:[10.32841/2307-1745.2020.48.26](https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.48.26).
29. Фоменський Ю. Ю. Особливості здійснення державного екологічного контролю у сфері використання об'єктів природно-заповідного фонду. Магістерські читання-2022: матеріали V-ї студ. конф-ї. 02 грудня 2022 року. Поліський національний університет. С.
30. Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник. URL: <https://zapovidnyk.org.ua>.
31. Шарапова С. В. Актуальні проблеми правової охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemy-pravovoy-ohrany-territoriy-i-obektov-prirodno-zapovednogo-fonda-ukrainy/pdf>.
32. Analyze special protection natural areas law framework and develop proposals for harmonization of framework between Ukraine and EU (UA CWP Activity 2.6, WWF implementation) / Final Report in a frame of the project agreement for consulting services CONTRACT No.071/FY14 (ref. UA/IC-3) – Ukraine, Lviv, WWF DCP Office: April-June 2014.

33. Cao Z., Wang L., Wu J. Does the environmental supervision system improve air quality in China? An empirical study using the difference-in-differences mode. *Journal of Resources and Ecology*. 2021. Vol.12, No.5. P. 581-592. DOI: 10.5814/j.issn.1674-764x.2021.05.001.
34. Forms of nature protection. URL: <http://www.gdos.gov.pl/forms-ofnature-protection>.
35. Marchenko S. The legal Basis for control in the Sphere of Use and Protection of the animal World in Ukraine. *Przegląd Prawa administracyjnego*. 2018. 1. DOI: 10.17951/ppa.2018.1.99-108.
36. Parcs nationaux de France. URL: <http://www.parcsnationaux.fr>.
37. Referowska-Chodak E. The Organization of Nature Conservation in State-Owned Forests in Poland and Expectations of Polish Stakeholders. *Forests*. 2020. 11. 796. doi:10.3390/f11080796.
38. Serafimov V. Supervision (control) in the sphere of marine environment protection in Ukraine: new institutional transformations. *Lex Portus*. 2020. No. 1. P. 23-36. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.1.2020.2>.
39. Yang R., Chen W. Spatial correlation, influencing factors and environmental supervision on mechanism construction of atmospheric pollution: an empirical study on SO₂ emissions in China. *Sustainability*. 2019. Vol. 11, No. 6. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11061742>.
40. Yavorska V., Chyr N., Melnyk A., Hevko I., Chubrei O., Hryhoriev A. Spatial analysis of natural reserve fund of the Zakarpatska Oblast. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2021. № 30(3). P. 597-606. <https://doi.org/https://doi.org/10.15421/112155>.